

Mart

Wie zijn zoon liefheeft

Van dezelfde auteur

Het Tiende, proza, poëzie en passie (2018)

De rug van mijn droom (2020)

Ferdinand ter Haar

Mart

Wie zijn zoon liefheeft

Brave New Books

2018

Grote dank aan Anne en Angelique

En aan André

Inhoud

Het Oude Testament

Vooraf	9
Het nieuwe huis	15
Kitty	19
De koffiemolen zit weer vast	27
De krochten van Beëlzebub.....	30
Gebroederlijk tegen de hele wereld.....	34
Hymnen en gospels	38
Nadja, de dochter van de Duivel	42
Vijftien knikkers en twee bonken.....	46
Witte, staalharde spierballen	50
Belinda Menthol met filter	55
Onze Vader, die in de Hemelen zijt.....	58
Ine, een onopvallend meisje.....	64
Het knuppeltje.....	69
Ine, de hoer	72
Niet aan de Duivel denken!	76
Joe en Wodan	82
De handen vol aan die jongen.....	88
Stil maar, liefje!	91
Theo, wir fahr'n nach Lodz.....	94

Baibaimekmekbonsjoer	98
De strijd tegen het Kwade	104
Het blauwe potje met de gele letters	113
Juffrouw Kiki.....	118
De godin	127
Kale macaroni met blokjes ham.....	131
Ik zie meer dan jij denkt	138
Op de puinhopen van weleer	143
De Duivel zit dus in de oude mestkelder	148
Hij zei dingen	152
Het was niet eens zondag!.....	157
Ik mag Mart niet in de rozenstruiken duwen.....	163
Laat me hier maar sterven.....	169
Een kind is geneigd tot dwaasheid	174
Zijn echte ouders woonden in de Efteling	177
De boerse kracht in ons	180
Ik ga half negen nooit meer halen!	185
Sla mij nog een keer.....	192

Het Nieuwe Testament

Leven, wat ben je toch mooi!	200
Klein-Duifje woont hier niet	202
Kom me dan maar halen!.....	206

Alsof een engelenkoor mij toezong	210
Het bloedbed	217
Waar was de regenboog in 1953?	222
Wee hen, die bedriegen en hoereren	229
Onan	234
Ik wil dat je nooit meer bang voor me bent.....	241
Houd je kop, Carolien!	249
Wil je een doekje, Jelle?	253
O Mart, maak me nog een kind!.....	259
Nadien.....	265

Vooraf

Mart is een gewone jongen die zijn verhaal wil vertellen. Vraag hem niet waarom, want hij weet het niet. Er zijn eigenlijk veel dingen die Mart niet weet. Hoog gezeten in zijn appelboom vraagt Mart zich heel vaak af waarom de dingen zijn zoals ze zijn. Dikwijls vindt hij geen gehoor, omdat de dingen nu eenmaal zo zijn zoals ze zijn.

Mart vindt dat, zoals zoveel jongetjes van zijn leeftijd, zeer onbevredigend. Vragen stellen lijkt hetzelfde te zijn als de dingen betwijfelen. Hij stoot nogal eens zijn neus, letterlijk en figuurlijk.

Vragen mag niet.

Mart is een gewone jongen met een rijke fantasie, soms zo rijk dat hij deze verward met zijn werkelijkheid. Of met de werkelijkheid van zijn ouders, zijn broertje en twee zusjes. Was de oud-burgemeester werkelijk een vampier? Wat waart er rond in het maïsveld? En wie zit er in de mestkelder?

Mogen deze vragen ook niet gesteld worden?

Mart is een gewone jongen van elf jaar, bijna twaalf, die, net als alle andere gewone jongetjes van elf, twaalf jaar, worstelt met zijn seksualiteit. Alles vindt hij spannend en interessant. Tegelijkertijd beangstigt het een en ander hem. Maar wat?

Vraag het hem niet.

Mart is bang voor de duivel. Hij is bang dat op een zekere dag de grond voor hem openscheurt en dat, bombastisch en met veel rook, Satan zich aan hem openbaart. Mart is eigenlijk doodsbang voor de duivel.

En voor zijn moeder.

Het Oude Testament

-You've got nothing to hold me down -

Racoon

Het nieuwe huis

Vol ontzetting keek ik toe, vanaf de achterbank, hoe mijn moeder onder beestachtig gebrul haar maaginhoud leegde over het dashboard van de Opel Kadett. Mijn vader stuurde rustig, onverstoorbaar, de witte stationwagen de berm in. Moeder, hijgend, keek hem nijdig aan en loosde vervolgens een nieuwe lading zuur, nu over het handschoenenkastje. Ik sloot mijn ogen en probeerde mijn neus dicht te knijpen. Moeder was acht maanden zwanger en zat in haar slechte dagen. Toen ik na een eeuwigheid de ogen weer opende, zag ik hoe ze met een papieren zakdoek het braaksel probeerde weg te vegen van het instrumentenbord, toen zich een derde golf maagzuur aandiende en tegen de voorruit spoelde. Het braaksel, onbestendig van kleur en vorm, gleed langzaam langs klokjes en metertjes naar beneden.

‘Mam, pas op voor de radio!’ wilde ik roepen, maar mijn zusje was me voor en vroeg moeder voorzichtig of het wel ging. Moeder gromde iets onverstaanbaars en stapte moeilijk uit de auto. Vader hield de deur open en begeleidde haar naar een dikke eikenboom. Deze werd omarmd alsof het een verloren liefde was. Woest keek mijn moeder om en spuwde mijn vader toe:

‘Da’s de laatste keer dat je me bezwangerd hebt, Geerd Harmsen! Die pik van jou komt er niet meer in!’

Vader zei niets, klopte haar bemoedigend op de rug en liep terug naar de auto. Uit de achterbak haalde hij een paar doeken tevoorschijn waarmee met snelle halen het dashboard, de voorruit, de versnellingspook en het handschoenenkastje schoon geveegd werden.

De radio was gespaard gebleven.

We – vader, moeder, mijn broertje, mijn zusje en ik – waren onderweg naar het nieuwe huis, een vervallen boerderijtje ergens ver weg van het dorp. Ergens diep in de wildernis. Waar het elke dag naar koemest en persvoer rook. We gingen buitenaf wonen, vrijstaand. En we kregen allemaal een eigen kamer. Maar ik was het er zo ontzettend niet mee eens. In hun onmetelijke wijsheid hadden mijn ouders bedacht om ons huis met zijn vertrouwde geuren en geluiden te verruilen voor een ruïne die vier kilometer fietsen van school lag. We gingen in een buurtschap wonen waar ik niemand kende. Waar alle kinderen stom waren en achterlijk. Waar ik nooit meer nieuwe vrienden zou kunnen maken. Alle vriendschappen om me heen waren al bepaald en voor het leven vastgesteld. En al mijn oude vriendschappen zouden worden verwoest, want wie van mijn buurtvriendjes zou nog de moeite willen nemen om het hele eind vanuit het dorp te fietsen voor een middagje spelen met mij? Ik was veroemd en zou in eenzaamheid sterven.

Boos keek ik naar mijn vader die te rustig bleef, boos naar mijn moeder die maar bleef braken omdat ze weer eens zo nodig zwanger moest zijn, boos naar mijn zusje dat weer eens begonnen was met huilen. Zij hilde altijd, om niks. Met mijn elleboog stootte ik haar aan. Mijn broertje las een stripje en deed alsof hij niets hoorde.

Tegen mijn wil was ik uit mijn vertrouwde omgeving gerukt, waarin ik gewoon was om na schooltijd op het veldje voor het huis te voetballen met de buurjongens. Die er altijd waren. Elke middag na schooltijd waren er cowboys te over om de Indianen te bestrijden, die verborgen zaten in de rozenbottelstruiken van de schooltuin. We woonden tegenover de school, het plein was onze wereld. Elke middag knikkerden we tot de avond viel en het mikken op bonken door het schemerduister onmogelijk werd.

En wanneer we door onze ouders geroepen werden voor het avondeten, klopten we onze broeken af, werd de winst opgemaakt - of het verlies - en liepen we samen op

naar onze huizen. Breedvoerig en luid pratend over die ene fantastische worp die de bonk van zijn plaats stootte.

‘Zag jij dat Sjors, hoe ik ‘m raakte?’

‘O, echt wel, vol op de kop!’

‘Maar jij kan ook echt goed knikkeren, jammer dat je vandaag zoveel pech had!’

En op de toppen van mijn geluk leende ik hem twintig knikkers, waarvan ik wist dat ik ze nooit terug zou krijgen. Sjors was een van mijn allerbeste vrienden.

Die ik nu dus kwijt was, net als Wolf, Roland en Ernst. Ze zouden me vergeten, nu ik zo ver weg ging wonen. Ik zou ze nooit meer zien. Ik gaf mijn zus nog een por en fluisterde haar venijnig toe dat ik haar in de brandnetels zou duwen, als ze niet heel snel zou ophouden met dat gedrein.

Zuchtend keek ik naar buiten. Moeder stond nog steeds bij de grote eik. Vader rookte een sigaret en keek uit over de velden, over de oneindige weilanden. Hij zag waarschijnlijk prachtige dingen, ik zag slechts de hel. En veel meer dan dat. Ik voorzag diepe, doffe ellende. Vader drukte zijn peuk uit in de bast van de eik en vroeg moeder of er verder gereden kon worden.

‘Wilde je me hier achter laten dan?’ klonk de onredelijkheid der zwangere vrouwen. ‘Wilde je me soms hier achter laten, Geerd?’

Liplezend dacht ik op te maken dat vader deze optie overwoog.

‘Wat zei je daar, Geerd?’

Kippenvel trok over mijn rug. Een snibbende vrouw is een enge vrouw en helemaal als zij je bloedeigen moeder is. Langzaam herhaalde mijn moeder haar laatste vraag en liep zwaar naar mijn vader. Dreigend. Vader verontschuldigde zich snel, draaide zich om en stapte in. Moeder steunde met beide handen op de motorkap en keek duister de auto in. Vader startte de auto en wachtte tot moeder was ingestapt. Beide zwegden en keken elkaar niet aan. Mijn zusje was opgehouden met huilen en mijn broertje had zijn stripje neergelegd. Met ingehouden adem wachtten we op wat

komen ging. Gespannen vanaf de achterbank wachtten we. Vader reed weg, moeder pakte haar tas en riep schrill:

‘Wil iemand een snoepje?’

Toen we het erf opdraaiden van ons nieuwe huis, zag ik de boerderij. Het was nog erger dan ik had gedacht. De buitenplaats was vervallen en overgroeid door bramenstruiken, klimop en brandnetels.

‘Zo jongens, we zijn er!’

Vader keek verwachtingsvol over zijn schouder naar de achterbank, waar zijn drie kinderen met open mond naar het bouwval keken.

‘Pap, er zit niet eens een dak op!’

‘Klopt, de boerderij moet helemaal opgeknapt worden en dat ga ik zelf doen.’

‘O god!’ zuchtte moeder.

Ze gooide haar portier open en kokhalsde de laatste restjes middageten op ons nieuwe erf.

Mijn vader was aannemer en eigenaar van een groeiend bedrijf. Hij verstond het vak, was zeer klantvriendelijk en altijd bereid meer te doen dan het aangenomen werk. Moest er een bijkeuken aan een huis bijgebouwd worden, mijn vader nam inderhaast even het gras in de voortuin mee, knipte de kantjes en scheerde fluitend de heg.

'De klant is koning!' riep hij, zijn buitengewone dienstverlening legitimerend.
'Je bent een sukkel!' riep mijn moeder dan, 'Waar ben ik in het verhaal?'

Mijn moeder vond het lastig de aandacht van mijn vader te moeten delen met zijn klanten, waarvan zij vermoedde dat velen van hen van het vrouwelijke soort waren. Onder het mom van '*Geerd, we hebben een jong gezin*' probeerde ze zijn dienstbaarheid enigszins te kanaliseren.

'Jij bent mijn koningin!' suste mijn vader een echtelijke ruzie in genese.
Meestal trapte mijn moeder erin.

Als veertienjarige was mijn vader als leerjongen begonnen bij een plaatselijk bekend bouwbedrijf om daar het vak van metselaar te leren. Al gauw bleek dat mijn vader meerdere talenten had, ook het timmerwerk had hij al snel onder de knie.

'Geerd kan alles!' pochte mijn moeder, als ze met de buurvrouwen aan de middagsherry zat.

'Elektra, loodgieterswerk, dakdekken, noem het maar, hij kan het!'
'Dat dekken geloof ik, Ans,' grinnikte een van de vrouwen, wijzend naar de dikke buik van moeder.

Giechelend nipten ze simultaan van de Sandeman.

'Gerry toch!'

Toen vader twintig was, ging hij naar de aannemerscursus. Na drie jaar studeren in de avonduren, trok hij de stoute schoenen aan en werd een zelfstandig ondernemer. Hij was klaar met het werken voor een baas, zoals hij dat vaak verzuchtte en wilde meer vrijheid. Eigen baas betekende baas over eigen tijd. Hoe bedrogen kwam hij uit. Het ondernemerschap trok bij tijd en wijle een zware wissel over het jonge gezin en de financiële huishouding. Plotseling had hij niet meer de loonzakjes op vrijdag en moest hij de boer op om werk binnen te halen. Als vader een week of twee geen of weinig werk had, merkten we dat aan de ontbijttafel. Met pijn en moeite kon er een flinterdun pindakaaslaagje gesmeerd worden op onze boterhammen. Demonstratief hielden we onze gesmeerde boterhammen tegen het licht.

'Ja, we kunnen er weer doorheen kijken!'

En namen een klinkende oorvijg voor lief.

Andersom was teveel werk in een week ook weer een bron van spanning. Soms had vader zoveel werk aangenomen dat hij het in zijn eentje niet afkreeg, het doorwerken tot diep in de nacht ten spijt. Soms was mijn vader zoveel aan het werk dat burens zich afvroegen hoe in 's hemelsnaam mijn moeder zwanger geworden was. Dergelijke vraagstukken gingen volledig aan mij voorbij, daar ik op jonge leeftijd nog niets begreep van het leven en waar het zijn oorsprong vond.

Toch gelukte het mijn vader om uiteindelijk leiding te geven aan een middelgroot bouwbedrijf en kon hij opdrachten aannemen als het bouwen van woonhuizen, boerderijen en varkensschuren. Hij glom van trots als hij kon vertellen dat hij wel tien man aan het werk had.

Het waren grote mannen, met enorme handen. Stuk voor stuk kerels waar je geen ruzie mee zocht, allen waren ontzagwekkend sterk. Breedgeschouderd, grote koppen met borstelhaar en broeken die altijd op half zeven hingen. Zo had je Theo die met gemak drie zakken cement van de vrachtwagen tilde om ze vervolgens in de werkplaats te leggen. Zakken die elk vijftig kilo wogen.

Mijn broertje en ik probeerden ook eens met afgezakte broeken de zakken cement op te tillen. We besloten eerst een zak te nemen, per slot van rekening waren we nog maar zes en negen. We waren nog in de groei. Drie zakken leek ons wat overdreven.

In de werkplaats lag naast de zaagmachine een zak cement die ons te tillen leek. ENCI stond erop. We wisten niet wat de afkorting betekende, maar hadden een vermoeden bij de C.

'De C is van Cement,' zei ik, als alwetende grote broer.

'Cement begint met een S, dus je liegt,' zei mijn broertje eigenwijs.

'Nee, Cement begint met een C! Dat zei papa tegen mij.'

'O ja? Dan is-tie ook dom, je hoort toch een S!'

Ik zuchtte eens diep, mijn broertje kon soms zo onthutsend stom zijn.

'Probeer die zak nou maar eens op te tillen!'

We stonden tegenover elkaar over de zak gebogen en begonnen als amechtige oude mannetjes aan de hoeken te trekken. Aan mijn kant kreeg ik hijgend de zak iets omhoog en schoof snel een voet eronder, zodat ik een bewijs had van buitengewone kracht. Ik, als negenjarige, deed volstrekt niet onder voor Theo. Mijn broertje kreeg aan zijn kant geen enkele beweging in de zak en zakte puffend op de zak ineen.

'Slappeling!' zwoegde ik ingenomen.

Mijn broertje zei niks en lag zwaar ademhalend over de zak heen.

'Niet te doen, man!' steunde hij.

Ik was inmiddels al wat meer op adem gekomen en toonde hem mijn voet onder de zak.

'Zie hoe sterk je broer is!'

Mijn broertje stond op en bekeek aandachtig mijn voet die ver onder de zak lag. Die overigens steeds meer leek te wegen.

'En nu? Kun jij je voet nog bewegen?'

Verbaasd keek ik hem aan. Ondertussen probeerde ik mijn voet onder de zak vandaan te trekken.

'Ik zit vast!'

Met een grote glimlach gaf mijn broertje mij een klap op de schouder.

'Knap gedaan, sterke vent! Knap gedaan!'

Lachend verliet hij de werkplaats.

'Jelle, wacht!' riep ik hem na.

Opnieuw probeerde ik de zak op te tillen, maar al mijn krachten leken uit mijn lichaam te zijn. De eerste krachtsinspanning had zijn tol geëist. Ik kon geen stap verzetten. Ik zat vast en kon geen kant op.

'Jelle, help! JELLE!!'

Mijn hulpgeroep was aan dovemansoren gericht. Ik had mijn broertje nooit een slappeling mogen noemen. Nu stond ik voor altijd vast met mijn voet onder een zak cement. De avond zou vallen, het eten zou worden opgediend en ik stond hier maar. In mijn eentje. In een steeds kouder wordende werkplaats, waar misschien wel bloeddorstige ratten woonden. Ratten die mij allang gespot hadden, maar wachtten tot ik volledig verzwakt ineenzakte. Om dan besprongen te worden door gedierte dat het daglicht niet veelde. Paniekerig rukte ik aan mijn voet. Er gebeurde niets.

'Help! Help me! Papa! Mama! Iemand!'

Ik was verloren. Niemand hoorde mij. Door mijn hoogmoed zou ik hier in de werkplaats bezwijken, levend verscheurd door ratten.

Plots hoorde ik buldergelach. Theo, met afgezakte broek, stond achter mij te lachen. Het rood schoot tot ver achter mijn oren, wat moest hij wel niet denken van me.

'Ach jochie, zit je vast?' hikte Theo, die zijn ogen droog wreef.

'Wacht maar, ik help je wel.'

Met een vloeiende beweging tilde de grote man de loden last op alsof het een van moeders sierkussentjes op de bank in de voorkamer was en legde de zak op zijn schouder. Zijn grote hand streek even door mijn haar.

'Ga maar lekker buiten spelen, Mart,' lachte Theo.

Ik knikte dankbaar naar mijn redder en hinkte de werkplaats uit.

Buiten, op de stoep, deed ik mijn schoen uit en wreef over de pijnlijke voet. Was ik maar zo sterk als Theo. Geen rat die je zou aanvallen. Dan hoefde je nooit bang te zijn.

Vanuit een doorsnee rijtjeswoning, in een drukbevolkte dorpsstraat tegenover de school, bouwde mijn vader zijn aannemingsbedrijf op. De garagebox, waarin met moeite de Kadett geparkeerd kon worden, fungeerde als werkplaats. Achter het huis had vader een klein kantoor aangebouwd en een inbandige doorgang van de keuken naar de werkplaats. Moeder kreeg daarmee en passant een kleine bijkeuken, waarin een centrifuge met bovenklep geplaatst kon worden. Onmisbaar voor een jong gezin. Niemand in de straat had een centrifuge met bovenklep.

'Heb jij serieus een centrifuge met bovenklep, Ans?'

'Zeker wel,' knikte moeder.

De dag kon niet meer stuk. Hoe meer er met afgunst gekeken werd naar de luxe die veroorloofd kon worden, hoe gelukkiger moeder was. Het leek alsof er stilzwijgend een competitie gaande was tussen de buurvrouwen; bij de sherry werd veelal de balans opgemaakt. Een centrifuge met bovenklep was meer waard dan een droogmolen van Brabantia. Een Wesco broodtrommel leverde meer punten op dan een of ander betaalbaar onbeduidend huismerk, dat na twee keer open en dicht in twee stukken op het aanrecht lag. Sommige buurvrouwen hadden een ladyshave van Philips en pronkten met hun geschoren benen. Zij waren de koninginnen van de buurt. Met de centrifuge met bovenklep stak moeder nadrukkelijk naar hun kronen.

Het was echter de kleine werkplaats die een doorn werd in de ogen van de burens. Vader had een kleine, compacte houtbewerkingmachine geplaatst in de voorheen garagebox. De Kadett was verwezen naar de oprit. De machine had de veelzeggende naam Kitty en gilde als een keukenwrijf bij welke houtbewerking dan

ook. En vooral in de avonduren was vader bezig in de werkplaats, overdag had hij zijn handen vol aan nieuwbouw en klantenwerk. Daar waar de naaste burens probeerden te genieten van de avondzon, knalde vader nog even snel een kozijn in elkaar voor de klus van morgen. Zette hij de trap van vrouw Wentink in elkaar of vandikte hij de nieuwe profielen voor het metselwerk waar twee van zijn jongens mee begonnen waren.

'Je moet die kerels wel aan het werk houden, Ans!' zei vader, als hij bij het avondeten weer aankondigde naar Kitty te moeten.

'Geerd, de burens klagen!'

Vader keek verbaasd op van zijn eten.

'Klagen? Waarover?'

'Over die Kitty! Dat ding maakt een enorm lawaai en het stof uit de schuur gaat in de witte was zitten.'

'Wie zegt dat?'

'De buurvrouwen, Geerd!'

De buurvrouwen hadden daar wel een punt. Kitty - zij kon zagen, schaven, boren - brulde van genot als ze weer werd aangezet. Ze schreeuwde door hele stukken merbau, ze jankte de krullen van meranti en boorde zich grommend in vuren en grenen. In de kleine werkplaats stooft het als de motorcross op het Hengelse Zand. Voor mijn vader was het heerlijk werk, bij Kitty werd hij de man. Ze was zijn orkest, haar getier de symfonie. Maar voor de buurvrouwen een grote bak herrie, gepaard met een zandstorm van Sahara-propoorties. Vader had het niet zo op met de buurvrouwen. Vooral buurvrouw Tonny mocht hij niet. Buurvrouw Tonny op haar beurt was niet zo dol op vader. Het was slechts een kwestie van tijd dat de een de ander zou vermoorden. Althans, dat maakte ik op als vader weer eens stoom afblies tijdens het avondeten.

'Het duurt niet lang meer of ik doe haar wat aan, Ans!' gromde vader, terwijl hij driftig in een harde aardappel probeerde te prikken.

Buurvrouw Tonny was eigenlijk een hele goede vriendin van moeder geworden. Samen deelden ze lief en leed over de coniferenheg en hingen samen de was op. Elk aan hun eigen kant, elkaar bevraged naar waspoeder en -verzachter.

'Ik was aan het afkorten, stond dat wijf ineens achter me! Ik schrok me een ongeluk!'

Vader keek naar zijn hand.

'Het scheelde weinig of ik had ook een paar vingers afgekort, ik zat bijna met mijn handen in de cirkelzaag!'

Vanaf het eerste moment dat wij in de kleine werkplaats mochten komen, had vader ons geleerd nooit en te nimmer hem van achteren te benaderen als hij aan het zagen was. Een oom van hem was ooit in een soortgelijke situatie zo erg van zijn vrouw geschrokken - die hem koffie bracht - dat hij drie vingers tot het tweede kootje in de roterende zaag kreeg. Eén van zijn vingers was in het kopje koffie beland, de ander in de decolleté van zijn vrouw. Dat van die vingers geloofde ik niet, maar begreep wel de strekking van zijn waarschuwing. We liepen daarom altijd in zijn gezichtsveld de werkplaats in, teneinde de vingers van vader te sparen.

Met de aardappel pontificaal aan de vork geprikt, wees vader naar moeder, alsof hij haar iets heel duidelijk wilde maken.

'De volgende keer als dat wijf nog een keer loopt te zeiken in mijn werkplaats, steek ik haar aan het Stanley mes!'

'Geerd!'

Om daarna toch de vraag te stellen:

'Zou je vanavond een keer niet naar de werkplaats kunnen gaan, Geerd?'

We hielden op met eten en vergaten adem te halen. Met grote ogen keken we naar vader, die net een hap wilde nemen. Zijn besnorde open mond leek een reuzen Oh? te willen uitspreken. Moeder herhaalde haar vraag en keek vader bijna smekend aan.

'Want de burens hebben weer geklaagd.'

Vader smiet de vork die lang tussen tafel en plafond had gehangen hard op zijn bord, stond op en verliet snuivend de keuken. We hoorden de deur van de werkplaats hard dichtslaan. Ik keek naar moeder die, zwijgend donkerkijkend, de tafel ging afruimen.

Uit een vreemd soort gevoel van verantwoordelijkheid voor het gedrag van vader, hielp ik haar mee. Zonder enig woord met elkaar te wisselen stonden we naast elkaar bij het aanrecht. Moeder sopte de vaat en ik droogde af. Ondertussen sloeg de Kitty aan in de werkplaats. De deur naar de bijkeuken sloeg moeder met een klap dicht en borstelde driftig de aangekoekte braadpan.

'Schiet 's op met dat afdrogen, Mart,' snauwde ze, 'Ik kan die pan nergens kwijt!'

'Ja mam,' antwoordde ik gehoorzaam en liet bijna een kopje vallen.

'O wee, als je wat breekt! Dan breekt er meer!'

Ik knikte en vroeg me af wat moeder dan zou willen breken. Een bord? Een vinger?

'Als je klaar bent met afdrogen, ga je koffie zetten.'

De koffiemolen zit weer vast

Koffiezetten betekende dat er eerst bonen gemalen moesten worden. Daartoe had vader een gele molen van Douwe Egberts aan de muur in de keuken gehangen. Het maalwerk zat in een kast van aardewerk. Onder de molen hing een kunststoffen bakje, waarin de maling werd opgevangen. Een bakje vol was genoeg voor vier kopjes koffie. Vader had de molen zo hoog opgehangen dat ik een krukje nodig had om de slinger rond te kunnen draaien. Het malen van de koffie, hoe klein het opvangbakje ook was, was een vervelende klus. Vaak zat een onwillige boon - of een deel ervan - vast in het maalwerk. Elk pak bonen had wel enkele te hard gebrande bonen. Dan kreeg je de slinger niet meer rond. Ook niet met twee handen en zelfs niet als je eraan ging hangen. Dat laatste mocht beslist niet van vader.

'Mart, je trekt me de pluggen uit de muur!'

Vader maalde ook weleens de koffie. Als bij hem de molen vastliep, gaf hij een paar flinke klappen op de kast. Daarna draaide de molen weer vrolijk zijn rondjes en viel de koffie geurend in het bakje.

'Heb je me gehoord, Mart? Na het afdrogen en inruimen van de vaat, ga je koffie zetten!'

'Ja mam,' zuchtte ik.

'En niet zo zuchten!'

Soms mocht ik echt niks van mijn ouders. Ook vader vond dat ik de dag door veel te vaak zuchtte. Maar hoe kun je je eigen kind verbieden te zuchten? Vooral als je het zuchten zo nodig had. Soms nam ik zo'n ademteug, dat ik licht in mijn hoofd werd. Hetgeen ik zeer prettig vond. Dan deed ik het nog een keer. Dergelijk zuchten was voor mij een geregelde reset van het ademen. Een soort van extra aanzwengeling van de interne blaasbalg. Ik was ervan overtuigd dat je niet zonder je dagelijkse portie